

В.В. Кузнецов,
кандидат юридичних наук
(Київський національний університет внутрішніх
справ)

Правові передумови встановлення кримінально-правового захисту документів Національного архівного фонду

Нормальний розвиток суспільства є неможливим без вивчення та врахування минулих історичних та культурних традицій, об'єктивним свідком яких є твори, споруди тощо. Конституція України проголошує: культурна спадщина охороняється законом (ч. 4 ст. 54); держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що представляють культурну цінність (ч. 5 ст. 54); кожен зобов'язаний не наносити шкоду культурній спадщині (ст. 66). Протягом тривалого часу в СРСР спостерігалися численні факти варварського відношення до пам'яток історії й культури. Із цими цілями вибухали церковні будинки й монастирі або їх переробляли в склади, промислові об'єкти, знищувались різні історичні документи та ін.

Зважаючи на ці обставини, законодавець намагається захистити вказані культурні цінності від протиправних посягань.

В науці кримінального права значна увага була приділена дослідженню питань охорони пам'яток історії та культури та інших об'єктів культурної спадщини в Україні від злочинних посягань, зокрема слід вказати на праці таких вчених, як В. Акуленко, В. Анджиєвський, Б. Бабій, І. Даньшин, С. Денисов, О. Дудоров, М. Коржанський, О. Костенко, А. Ландіна, В. Ломако, П. Матишевський, В. Навроцький, С. Яценко та ін. Але при цьому вказані науковці безпосередньо не досліджували питання кримінально-правової охорони документів Національного архівного фонду.

Як відомо, Національний архівний фонд України є складовою частиною ві-

тчизняної і світової культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства і призначений для задоволення інформаційних потреб суспільства і держави, реалізації прав та законних інтересів кожної людини. Документи Національного архівного фонду є культурними цінностями, що постійно зберігаються на території України або підлягають поверненню в Україну.

Тому виникла потреба дослідити, яким чином захищені від протиправного впливу такі документи.

Згідно зі ст. 42 Закону України “Про Національний архівний фонд та архівні установи” від 13 грудня 2001 р., працівники архівних установ, користувачі документами Національного архівного фонду та інші особи, винні у недбалому зберіганні, псуванні, знищенні, підробленні, приховуванні, розкраданні, незаконному вивезенні за межі України або незаконній передачі іншій особі документів Національного архівного фонду або документів, що підлягають внесенню до нього, а також у незаконному доступі до зазначених документів та в інших порушеннях законодавства про Національний архівний фонд та архівні установи, несуть відповідальність згідно із законом.

З 1 вересня 2001 р. до 17 березня 2004 р. відповідальність за умисні діяння, пов'язані із нищенням, руйнуванням чи псуванням пам'яток історії і культури, була передбачена ст. 298 КК України.

Слід зауважити, що поняття “пам'ятки історії і культури” в чинному законодавстві не передбачено. Тому в теорії кримінального права таке поняття тлумачилося,

як споруди, пам'ятні місця і предмети, пов'язані з історичними подіями в житті народу, розвитком суспільства і держави, твори матеріальної та духовної творчості, які становлять історичну, наукову, художню чи іншу культурну цінність [2, 689]. Також виділялися такі основні ознаки предмета цього злочину: 1) це об'єкти, предмети чи документи, що визнані складовими культурної спадщини; 2) вони є надбанням народу і мають історичну, культурну, археологічну, естетичну, етнографічну, мистецьку чи наукову цінність; 3) вони проходять державну реєстрацію і перебувають під спеціальною охороною держави" [1, 812].

Документи Національного архівного фонду, безперечно, охоплювалися таким поняттям. Але при цьому не слід забувати, що вже 8 червня 2000 р. був прийнятий Закон України "Про охорону культурної спадщини", який фактично змінив Закон України "Про охорону і використання пам'яток історії та культури" від 13 липня 1978 р. Новий нормативно-правовий акт, спрямований на забезпечення охорони об'єктів культурної спадщини, передбачив нові поняття, які істотно відрізнялися від згаданих. Так, в п. 3 ст. 1 Закону України "Про охорону культурної спадщини" від 8 червня 2000 р., було визначено, що пам'ятка – об'єкт культурної спадщини національного або місцевого значення, який занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Тому законодавцю слід було вносити відповідні зміни і до кримінального законодавства.

Це було реалізовано Законом України "Про охорону археологічної спадщини" від 18 березня 2004 р., яким були внесені зміни до ст. 298 Кримінального кодексу України. Вказані зміни, фактично, винесли за межі предмета вказаного злочину документи Національного архівного фонду

Як відомо, відповідно до Закону України "Про охорону культурної спадщини" від 8 червня 2000 р., культурна спадщина – це сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини. Під об'єктом культурної спадщини, згідно зі ст. 1 вказаного Закону, слід розуміти місце, споруду (витвір), комплекс

(ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними території чи водні об'єкти, інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з антропологічного, археологічного, естетичного, етнографічного, історичного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність.

Хоча при цьому окремі науковці намагалися розширити зміст предмета злочину, передбаченого ст. 298 КК України. Так В. Навроцький до предмета вказаного злочину відносив поряд із вищезгаданими об'єктами культурної спадщини і письмові акти, кіно-, фотодокументи, звукозаписи [3, 699].

Щоб бути об'єктивним слід спробувати зрозуміти логіку законодавця: що саме він розуміє під об'єктами культурної спадщини?

Відповідь ми можемо знайти в ч. 2 ст. 2 Закону України "Про охорону культурної спадщини" від 8 червня 2000 р., в якому дається вичерпний перелік об'єктів культурної спадщини. До них слід віднести наступні види: *археологічні* – городища, кургани, залишки стародавніх поселень, стоянок, укріплень, військових таборів, виробництв, іригаційних споруд, шляхів, могильники, культові місця та споруди, мегаліти, наскельні зображення, ділянки історичного культурного шару, поля давніх битв, рештки життєдіяльності людини, що містяться під водою; *історичні* – будинки, споруди, їхні комплекси (ансамблі), окремі поховання та некрополі, визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, з життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів; *монументального мистецтва* – твори образотворчого мистецтва, як самостійні (окремі), так і ті, що пов'язані з архітектурними, археологічними чи іншими пам'ятками або з утворюваними ними комплексами (ансамблями); *архітектури та містобудування* – історичні центри, вулиці, квартали, площі, архітектурні ансамблі, залишки давнього планування та забудови, окремі архітектурні споруди, а також пов'язані з ними твори монументального,

декоративного та образотворчого мистецтва; *садово-паркового мистецтва* – поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами; *ландшафтні* – природні території, які мають історичну цінність. В цьому переліку не знайшлося місця для документів Національного архівного фонду.

Тому документи Національного архівного фонду не можна було віднести до предмета злочину – об’єкта культурної спадщини, передбаченого ст. 298 КК України. Зважаючи на це, безпосередньої відповідальності за умисні протиправні дії проти вказаних документів не було передбачено аж до 18 січня 2007 р.

Лише після прийняття Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення протидії незаконному обігу архівних документів” від 22 грудня 2006 р., були внесені зміни до кримінального законодавства. У Кримі-

нальному кодексі України була передбачена ст. 298¹. “Знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду”, яка криміналізувала окремі умисні діяння щодо вказаних документів.

Список літератури:

1. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш [та ін.] ; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: За станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 року / за ред. С.С. Яценка. – К.: А.С.К., 2002.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Атіка, 2004.